

ИЛИЈАДА И ОДИСЕЈА

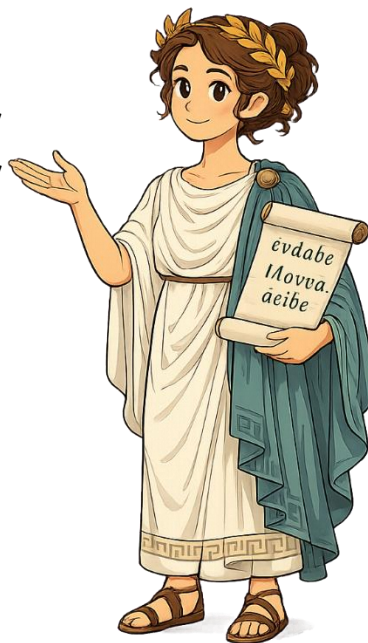
ХОМЕР

Старогрчка књижевност

- Док се хебрејска књижевност развијала под утицајем сумерско-вавилонске културе, **старогрчка књижевност била је аутентична, самостална** и имала је снажан утицај на римску и све будуће европске књижевности.
- Старогрчка књижевност представља један од најзначајнијих темеља европске књижевности и културе.
- Развила се из усменог стваралаштва, митова, религијских обреда и песама које су се изводиле пред заједницом. У њој су обликоване основне књижевне врсте — еп, лирска песма, трагедија и комедија — као и теме и типови јунака који ће вековима бити присутни у европској уметности.

1) АРХАЈСКИ ПЕРИОД (800. г. п. н. е. – 500. г. п. н. е)

- усмена књижевност
- еп као доминантна књижевна врста
- Хомерово доба (Илијада, Одисеја)
- период одржавања Олимпијаде (од 776. г. п. н. е)

2) КЛАСИЧНИ ПЕРИОД (500. г. п. н. е – 323. г. п. н. е)

- процват демократије, смрт Александра Великог
- развој позоришта и успон драме
- писци трагедија: Есхил (Оковани Прометеј, Орестија), Софокле (Цар Едип, Антигона, Електра), Еурипид (Медеја, Ифигенија)
- комедиограф Аристофан (Птице, Жабе, Зоље)
- баснописац Езоп
- Време великих филозофа: Аристотел, Платон, Сократ

3) ХЕЛЕНИСТИЧКИ ПЕРИОД (323. г. п. н. е – 30. г. п. н. е)

4) РИМСКИ ПЕРИОД ГРЧКЕ КЊ. (30. г. п. н. е – VI век н. е)

ХОМЕР И ХОМЕРСКО ПИТАЊЕ

Хомер

Хомер је **најзначајнији песник старогрчке епске књижевности** и традиционално му се приписују епови „Илијада“ и „Одисеја“.

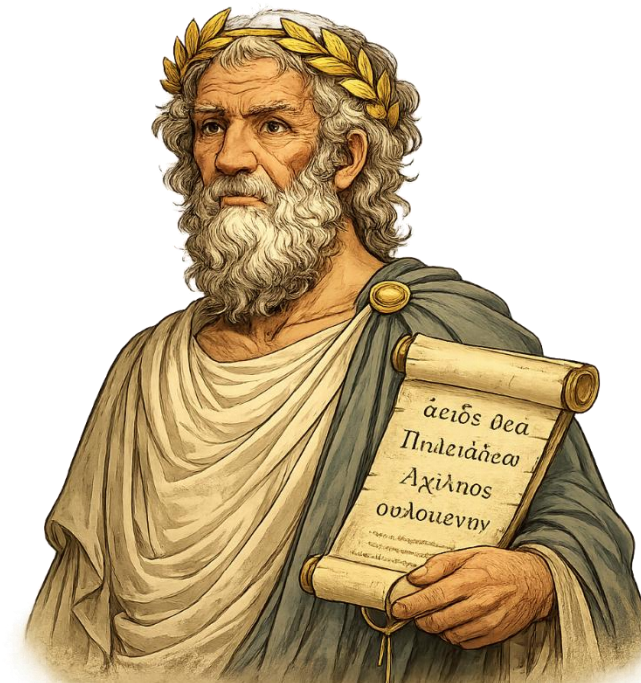
Претпоставља се да је живео у **VIII веку пре нове ере**, али поуздани подаци о његовом животу нису сачувани. Античка традиција представљала га је као слепог песника који је путовао и казивао песме о боговима и јунацима. Хомерова дела сматрају се почетком европске књижевности.

Хомерско питање

Хомерско питање обухвата недоумице о томе ко је био Хомер и како су настале „Илијада“ и „Одисеја“.

Главна питања су:

- Да ли је Хомер заиста постојао?
- Да ли је један песник створио оба епа?
- Да ли су епови дело више песника и певача?
- Како су усмено преношене песме добиле свој коначни облик?

Према једном схватању, Хомер је био јединствени песник који је обликовао оба епа. Према другом, „Илијада“ и „Одисеја“ настале су спајањем бројних песама које су вековима стварали и преносили различити аеди. Данас се најчешће сматра да су епови настали из усмене традиције, али да им је један велики песник, или мањи број песника, дао уметнички и композициони коначан облик.

Митски узрок Тројанског рата

Повод за Тројански рат представља отмица, односно одлазак Јелене, супруге спартанског краља Менелаја, са тројанским принцом Парисом.

Међутим, догађаји који су довели до овог сукоба почињу много раније, на свадби Пелеја и богиње Тетиде. На свадбу није била позвана Ерида, богиња неслоге, која је из освете **међу богиње бацила златну јабуку са натписом „Најлепшој“**. Овај чин изазвао је спор између **Хере, Атене и Афродите**. Пошто Зевс није желео да пресуди, одлуку је препустио Парису, сину тројанског краља Пријама.

Свака од богиња покушала је да га придобије својим обећањем: Хера му је нудила власт и политичку моћ, Атина мудрост и победу у рату, а Афродита љубав најлепше жене на свету. Парис је прихватио Афродитину понуду, чиме је добио обећање да ће му припасти Јелена, супруга спартанског краља Менелаја.

По доласку у Спарту, Јелена одлази са Парисом у Троју. У различитим верзијама мита она је или заведена или отета, али у оба случаја њен одлазак представља непосредан повод за рат.

Менелај затим тражи помоћ од свог брата Агамемнона, владара Микене, који окупља грчке владаре и организује војни поход против Троје. Агамемнон преузима улогу врховног заповедника грчке војске, док Менелај учествује у рату са циљем да поврати Јелену и очува своју част. Тако почиње велики сукоб између Грка и Тројанаца, који према предању траје десет година.

Хексаметар

Хексаметар је стих у којем су испевани Хомерови епови „Илијада“ и „Одисеја“. Назив потиче од грчке речи hex — шест, јер се стих састоји од шест метричких стопа.

Антички хексаметар није заснован на смењивању наглашених и ненаглашених слогова, као што је то случај у многим модерним стиховима, већ на смењивању дугих и кратких слогова. **Основна стопа је дактил, који се састоји од једног дугог и два кратка слога. Дактил је могао бити замењен спондејем, стопом састављеном од два дуга слога.**

- ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - ∪

Хексаметар није био важан само као стиховни облик. Он је помагао **аедима** да памте и стварају дуге песме током извођења. Певачи су користили устаљене изразе и сталне епитете, који су се лако уклапали у ритам стиха:

- Брзоноги Ахилек, сјајношлеми Хектор, ружопрста Зора,

Аеди су били песници и певачи који су сами стварали и изводили епске песме, најчешће уз пратњу жичаног инструмента.

ИЛИЈАДА

- Илијада не приказује читав десетогодишњи рат, већ кратак период (око 50 дана) из његове последње, десете године.
- Радња почиње **in medias res** — усред већ започетих догађаја.
- **Основна тема епа је гнев Ахилеја, изазван сукобом са Агамемноном, и последице тог гнева по грчку војску.**

Еп садржи **15.693 стиха**, испевана у дактилском хексаметру.

Подељен је на **24 певања**, означена словима грчког алфабета. Подела на 24 певања није Хомерова, већ је установљена у хеленистичком добу и везује се за рад александријских филолога.

Назив потиче од речи **Илиј**, другог назива за град Троју, па *Илијада* значи „песма о Илију“, односно „песма о Троји“.

Еп се завршава Хекторовом сахраном, а не падом Троје.

У *Илијади* нема приче о Тројанском коњу — она припада ширем кругу митова о Тројанском рату.

Четири шире композиционе целине

1. Ахилејев гнев и повлачење из борбе. Сукоб Ахилеја и Агамемнона доводи до тога да се највећи грчки јунак повуче из рата.
2. Порази Грка и надмоћ Тројанаца. Без Ахилеја, Грци трпе тешке губитке, а Хектор предводи тројанску војску.
3. Смрт Патрокла и Ахилејев повратак. Патроклова погибија преображава Ахилејев гнев: он се мири са Агамемноном и враћа у борбу.
4. Хекторова погибија и измирење с Пријамом. Ахилеј убија Хектора, али сусрет са старим Пријамом у њему поново буди човечност. Еп се завршава Хекторовом сахраном.

1. део

Инвокација и Ахилејев гнев

Шта је инвокација? Која је њена функција?

- Инвокација је свечано обраћање песника божанству, најчешће Музи, од које тражи надахнуће и помоћ у певању. На почетку „Илијаде“ песник се обраћа богињи и тражи да пева о гневу Ахилеја.
- Инвокација има више функција: најављује основну тему епа, даје делу свечани и узвишен тон, уводи слушаоца у средиште радње...

Током једног од похода Грци су заробили две девојке: **Хрисеиду**, која је као ратни плен припала Агамемнону, и **Брисеиду**, која је припала Ахилеју.

Хрисеида је била кћи Хриса, свештеника бога Аполона. Хрис долази у грчки логор носећи богате дарове и моли Агамемнона да прихвати откуп и врати му кћер. Међутим, Агамемнон одбија Хрисову молбу и старог свештеника грубо вређа и прети му да више не долази у грчки логор. Понижен и уплашен, Хрис одлази обалом мора и **моли се Аполону да казни Грке** подсећајући га на све храмове и жртве које му је приносио.

Аполон чује молитву свог свештеника и најпре погађа животиње у грчком логору, а затим и војнике. Међу Ахајцима почиње да се шири куга, која траје девет дана. Свакога дана умире све више људи.

Десетог дана Ахилеј предлаже да се обрате пророку, свештенику или тумачу снова како би сазнали зашто је Аполон разгневљен. Од њега сазнају да је Аполон љут зато што је Агамемнон понизио његовог свештеника и одбио да врати Хрисеиду.

Агамемнон се разбесни јер мора да се одрекне Хрисеиде, па захтева да одмах добије другу награду, па одлучује да Ахилеју одузме Брисеиду. Тиме жели да покаже да је као врховни заповедник моћнији од свих осталих.

У бесу Ахилеј хвата мач и размишља да убије Агамемнона, али, послушавши богињу Атenu, вређа Агамемнона и најављује да се више неће борити за Ахајце. Од тог тренутка он се повлачи из борбе.

Шта за Ахилеја означава одузимање ратног плена?

- Понижење
- Губитак части
- Јавно омаловажавање
- Урушавање јунаковог достојанства и части

Ахилеј не реагује само зато што губи Брисеиду, већ зато што сматра да му је Агамемнон одузео заслужено признање

Ахилеј је највећи грчки ратник. Наведи његове особине.

- изузетна физичка снага;
- храброст;
- ратничка вештина
- снажан осећај части;
- наглост и необузданост;
- гордост;

2. део Порази Грка и надмоћ Тројанаца

Тројанци, уз Зевсову помоћ, односе победе и потискују Грке све до њихових лађа. У овом делу епа истиче се и **потресан опроштај Хектора са Андромахом**, који показује да је Хектор не само велики ратник, већ и одан супруг и отац. Друга композициона целина завршава се одлуком Патрокла да обуче Ахилејев оклоп и крене у борбу, чиме почиње следећа целина – Патроклова смрт.

Опроштај Хектора и Андромахе

Сцена опроштаја Хектора и Андромахе одвија се у Троји, далеко од бојног поља. После призора ратовања, песник уводи породични и интимни свет.

Како Андромаха гледа на Хекторов одлазак?

Она моли Хектора да не иде у борбу. Њена молба је лична и разумљива: она жели да сачува мужа, дете и дом.

Зашто Хектор мора да иде?

За разлику од Ахилеја, он не ратује пре свега ради личне славе, већ ради: Троје, народа, породице, дужности... Он је свестан опасности, предсећа сопствену погибију и страдање своје породице, али ипак излази на бојно поље. Главна морална вредност Хекторовог карактера је у томе што он **не ратује као његови противници из освете, похлепе за пленом већ ради одбране отаџбине и породице.**

У сцени се сукобљавају две једнако снажне вредности, наведи их.

- љубав према породици;
- дужност према домовини.

Хектор зна да ће својим одласком можда оставити Андромаху удовицом и сина без оца. Ипак, он сматра да би било нечасно да избегне борбу док други бране Троју.

Симболика шлема.

Сцена у којој се дете уплаши очевог шлема нарочито је важна. Хектор скида шлем, узима дете и смеје се са Андромахом. У том тренутку велики ратник постаје отац.

3. део

Смрт Патрокла и Ахилејев повратак

Патрокло, обучен у Ахилејев оклоп, потискује Тројанце, али га у борби убија Хектор. Вест о смрти најближег пријатеља испуњава Ахилеја болом и новим, још снажнијим гневом. Он се мири са Агамемноном, добија ново оружје које му је исковао бог Хефест и враћа се у борбу решен да освети Патрокла. Ова целина завршава се Ахилејевим повратком на бојиште и потером за Хектором.

4. део

Хекторова погибија и измирење с Пријамом

Ахилеј се сукобљава са Хектором и убија га, осветивши Патроклову смрт. Заслепљен гневом, односи Хекторово тело у грчки логор. Краљ Пријам долази код Ахилеја и моли га да му врати тело сина. Потресен очевим болом, Ахилеј попушта, враћа Хекторово тело и дозвољава Тројанцима да га достојно сахране. „Илијада“ се завршава Хекторовом сахраном, а не падом Троје, чиме се истичу човечност, саосећање и смиривање Ахилејевог гнева.

АХИЛЕЈ

Син је смртника Пелеја, краља Мирмидонаца, и морске богиње Тетиде, па је полу-божанског порекла.

Композиција епа развија се око Ахилејевог гнева

1. сукоб Ахилеја и Агамемнона;
2. Ахилејево повлачење из борбе;
3. Патроклова погибија
4. порази грчке војске;
5. Ахилејев повратак у борбу
6. Хекторова погибија;
7. сусрет Ахилеја и Пријама;
8. Хекторова сахрана

Објасни како се развија Ахилејев лик.

Гнев се постепено мења:

- ✓ У почетку је усмерен на Агамемнона;
- ✓ после Патроклове смрти усмерава се на Хектора;
- ✓ у сусрету са Пријамом ублажава се и уступа место саосећању.

Гнев због увреде и части, потиснут је гневом због смрти пријатеља, а оба гнева ће бити потиснута због љубави према родитељима. Када га Пријам подсети на оца Пелеја који ће ускоро сахранити свог сина, Ахил се преображава и прима у шатор Хекторовог оца. **Тако се еп завршава идејом о љубави и помирењу.**

Ахилова пета

Према каснијем грчком миту (који није испричан у Хомеровој „Илијади“), мајка Тетида је желела да свог сина учини нерањивим. Зато га је уронила у реку Стикс, држећи га за пету. Вода је учинила нерањивим читаво његово тело, осим места за које га је мајка држала – пете.

Због тога се и данас каже „Ахилова пета“ за нечију једину слабост или најрањивије место.

Ахилејева смрт

Ахилејева смрт није описана у „Илијади“, већ је позната из каснијих античких митова.

- После Хекторове погибије, Ахилеј наставља да се бори. Током једне битке, тројански принц Парис испаљује стрелу која погађа Ахилеја у пету. Према предању, стрелу је усмерио бог Аполон, желећи да освети Тројанце. Погођен у своје једино рањиво место, Ахилеј умире. После његове смрти долази до спора око његовог чувеног оружја, које на крају добија Одисеј.

 Критеријум	АХИЛЕЈ	ХЕКТОР
Страна у рату	Највећи јунак грчке војске; предводи Мирмидонце.	Највећи тројански јунак и главни бранилац Троје.
Порекло	Син краља Пелеја и богиње Тетиде; полубожанског порекла.	Син тројанског краља Пријама и краљице Хекубе.
Главни покретач	Лична част, ратничка слава и освета.	Дужност према домовини, народу и породици.
Однос према заједници	Када је увређен, повлачи се из борбе и лични сукоб ставља испред интереса Ахајаца.	Остаје у борби иако предосећа пораз и сопствену погибију.
Карактер	Силан, храбар, поносан, нагле природе, осетљив на увреду и склон необузданом гневу.	Храбар, одговоран, племенит, прибран, пожртвован и дубоко везан за ближње.
Однос према рату	Рат је простор личне славе и доказивања јуначке вредности.	Рат прихвата као тешку обавезу ради одбране града и породице.
Однос према породици	Најснажније је везан за мајку Тетиду и пријатеља Патрокла.	Представљен као син, брат, супруг Андромaxe и отац Астијанакта.
Највећа врлина	Надљудска ратничка снага и неустрашивост.	Морална храброст и спремност да лично добро жртвује за заједницу.
Највећа слабост	Гордост и гнев који доносе несрећу и њему и грчкој војсци.	Осећај части не дозвољава му да се повуче чак ни када зна да је исход трагичан.
Однос према судбини	Свесно прихвата кратак живот у замену за вечну славу.	Прихвата судбину браниоца Троје иако зна да га вероватно чека смрт.
Трагичност	Тек после Патроклове смрти схвата цену свога гнева; освета га води у крајност.	Зна да не може спасити Троју, али не може ни напустити своју дужност.
Развој јунака	Од повређеног и осветољубивог ратника стиже до саосећања у сусрету са Пријамом.	Од почетка остаје доследан бранилац града, супруг и отац.
Стални епитети	брзоноги, божански, Пелејев син	сјајношлеми, коњокроти, Пријамов син
Симболичко значење	Оличење индивидуалног, ратничког херојства, снаге и славе.	Оличење дужности, породичне одговорности и одбране домовине.

ОДИСЕЈА

- *Одисеја* има **12.110 хексаметара**, подељена је на 24 певања (књиге).
- Радња обухвата око **40 дана**, али се кроз сећања и приповедање сазнају догађаји који су трајали читавих десет година Одисејевог лутања.
- Одисеја приповеда о повратку Одисеја, владара Итаке и једног од најславнијих грчких јунака Тројанског рата. После пада Троје, он десет година лута морима и доживљава бројна искушења. За то време просци у његовом дому расипају његово богатство и настоје да освоје руку његове верне супруге Пенелопе. После двадесетогодишњег одсуства, Одисеј се враћа на Итаку, препознаје своје савезнике и кажњава просце.
- Основна тема епа је повратак јунака у завичај, победа мудрости над силом, верност породици и чежња за домом.
- *Одисеја* је најпознатији еп о путовању у светској књижевности и представља архетип мотива повратка дому.

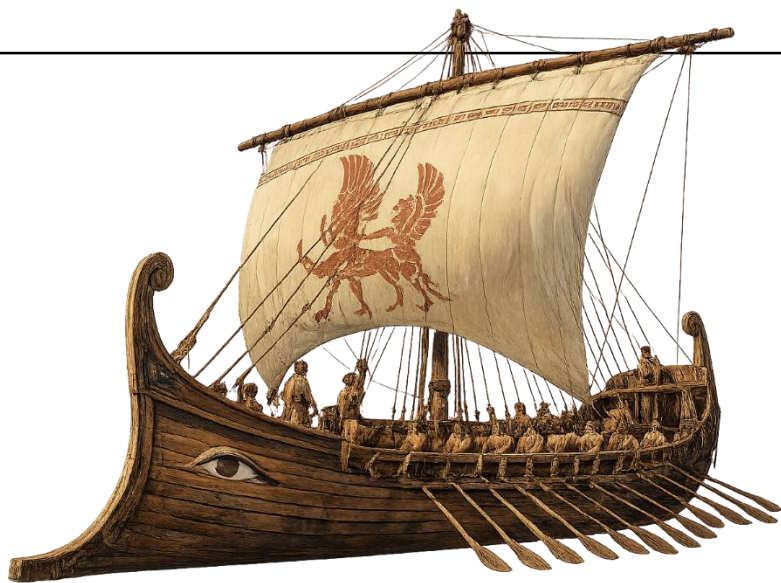

XXIII певање (Повратак)

Еуриклеја обавештава Пенелопу да се Одисеј вратио и побио просце. Пенелопа је опрезна и не верује му, па наређује да се њихов брачни кревет изнесе из собе. Одисеј се томе снажно успротиви и каже да је то немогуће, јер је кревет направљен око живог стабла маслине и чврсто је повезан са кућом. Тада га препознаје и супружници се, после двадесет година раздвојености, коначно сједињују.

Мотиви: препознавање, верност, мудрост, повратак и обнова породичног јединства.

ОДИСЕЈ

- Краљ Итаке, муж Пенелопе, отац Телемаха.
- Један од највећих јунака грчке митологије и учесник Тројанског рата.
- Осмислио је Тројанског коња, захваљујући коме су Грци освојили Троју.
- После рата десет година лута морима пре него што се врати у домовину.
- Представља идеал мудрог јунака који побеђује разумом, а не само оружјем.

Симболика Одисеја: човек који, упркос свим искушењима, остаје веран свом дому, породици и циљу.

Пенелопа

- Пенелопа је жена Одисеја и краљица Итаке.
- Сматра се једним од најплеменитијих женских ликова античке књижевности, јер симболизује верност, стрпљење, мудрост и оданост породици.
- **Док је Одисеј двадесет година одсутан, она одбија бројне просце лукавством: дању тка погребни покров за свекра Лаерта, а ноћу га распара, одлажући тако избор новог мужа.**
- На крају епа препознаје Одисеја тек када јој открије тајну њиховог брачног кревета, чиме показује своју разборитост и опрезност.

Најпознатији митови из *Одисеје*

- **Киклоп Полифем** – Одисеј надмудрује једнооког киклопа, ослепљује га и бежи из пећине.
- **Кирка** – чаробница претвара Одисејеве сапутнике у свиње, али их касније враћа у људски облик.
- **Силазак у подземни свет** – Одисеј разговара са сенкама мртвих и од пророка Тиресије сазнаје како ће се вратити кући.
- **Сирене** – њихова песма мами морнаре у смрт; Одисеј се везује за јарбол, а морнари запушавају уши воском.
- **Калипса** – нимфа која седам година задржава Одисеја на свом острву, али га на крају пушта да настави пут.
- **Повратак на Итаку** – Одисеј се прерушава у просјака, побеђује просце и поново осваја свој дом.

